

Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos

2020 m. gruodžio 15 d.

Šių metų pasaulio ekonomikos aktyvumui būdingi itin dideli svyravimai – juos lėmė koronaviruso (COVID-19) pandemija. Nors padaugėjo vilčių dabartinę krizę įveikti kuriamomis naujomis medicinos priemonėmis, daugelyje šalių ūkinę raidą vėl ima bloginti atsinaujinęs koronaviruso plitimas ir apribojamas gyventojų judėjimas bei įmonių veikla. Prieš suintensyvėjant antrajai pandemijos bangai, ūkio aktyvumas pasaulyje jau buvo gerokai padidėjęs. Ekonomikos atsigavimą, visų pirma, skatino nemenkos namų ūkių galimybės didinti vartojimą. Pirmosios pandemijos bangos metu gyventojai pasaulyje daugiau taupė (tiek savanoriškai, tiek dėl menkesnių galimybių išlaidauti šalims įvedus suvaržymus), o vasaros mėnesiais, kai veiklos ir judėjimo ribojimų mažėjo, daugiau išlaidų galėjo būti skiriama vartojimui. Todėl pasaulyje gana greitai pagerėjo mažmeninės prekybos padėtis – jos apyvarta netgi ėmė viršyti prieš pandemiją stebėtą lygį. Tiesa, tai atspindi tik prekybos prekėmis padėtį, o prekyba paslaugomis ir toliau buvo gerokai menkesnė, nei prieš krizę. Tiek paslaugų pasiūlai, tiek paklausai toliau įtaką darė pandemijos keliama rizika. Atsigaunantis ekonominis aktyvumas palankiai paveikė ir kitą svarbią ūkio dalį – pramonę, bet pastaroji skirtinguose pasaulio regionuose kilo labai nevienodai. Stipriau atsigavo besivystančių ekonomikų pramonė, o išsivysčiusių ekonomikų – augo palyginti mažiau ir, prieš prasidedant antrajai pandemijos bangai, nepasiekė tokių veiklos apimčių, kokios buvo prieš krizę. Mažiausiai atsigavo į investicinių prekių gamybą orientuotos pramonės šakos, o tai, tikėtina, rodo įmonių neužtikrintumą priimant sprendimus dėl investicijų.

Pandemija didelį poveikį padarė svarbiausiai Lietuvos prekybos partnerei – euro zonai. Prognozuojama, kad šiemet euro zonos realiojo bendrojo vidaus produkto (BVP) kritimas bus vienas didžiausių išsivysčiusių ekonomikų grupėje. Prie to, matyt, prisidėjo tai, kad čia koronaviruso plitimas suintensyvėjo šiek tiek anksčiau, o gyventojų judėjimo ir įmonių veiklos suvaržymai buvo didesni. Šios grupės šalių ekonominė padėtis ėmė prastėti sparčiau ir įsibėgėjant antrajai pandemijos bangai. Tai ypač matyti iš paslaugų sektoriaus, kur ūkinis aktyvumas jau kurį laiką krinta. Labiau nukentėjusi euro zonos ekonominė padėtis ir sugrįžti į buvusį lygį turėtų šiek tiek vėliau nei kai kurių kitų šalių. Esant šioms aplinkybėms ir žinant tai, kad kai kurių Europos šalių erdvė fiskaliniams sprendimams yra ribota, Europos Sąjungos (ES) finansinė parama, orientuota į investicijas ir reformas, bus ypač svarbi. Eurosistemos vykdoma skatinamoji pinigų politika taip pat prisideda prie palankesnių tiek valdžios, tiek privačiojo sektoriaus finansavimosi galimybių.

Prieš prasidedant antrajai pandemijos bangai, tiek Lietuvos, tiek daugelio kitų šalių ekonomikos nebuvo pasiekusios tokio aktyvumo, koks buvo prieš krizę. Lietuvoje ir visoje ES pavyko atkurti maždaug du trečdalius sukuriamos pridėtinės vertės, kurios šalys neteko per šių metų pirmąjį pusmetį. Lietuvoje didesnių ekonominių veiklų grupėje labiausiai pagerėjo apdirbamosios gamybos padėtis. Dėl anksčiau atliktų investicijų ir ilgalaikių verslo ryšių kai kuriose apdirbamosios gamybos šakose veiklos apimtis tapo netgi didesnė, nei prieš prasidedant sunkmečiui. Lietuvos apdirbamosios gamybos padėtis pagerėjo daug daugiau nei visoje ES. Daugelio kitų Lietuvos ekonominių veiklų padėtis taip palankiai nepasikeitė. Privačiojo sektoriaus paslaugų veiklos atkūrė tik šiek tiek daugiau nei pusę sukuriamos pridėtinės vertės, kurios neteko per pirmąją pandemijos bangą. Prieš prasidedant antrajai bangai, dar prastesnė buvo statybų sektoriaus padėtis. Statybos darbų šių metų antrąjį ketvirtį sumažėjo pastebimai daug, o vėliau tik šiek tiek pagausėjo.

Dabartinės krizės metu Lietuvos darbo rinka į ekonomikos nuosmukį reagavo mažiau, nei tikėtasi. Tiesa, darbo rinkos raidai nemenką įtaką darė valstybės priimti sprendimai. Valstybei suteikus paramą, dalis darbuotojų buvo prastovose ir išsaugojo darbo vietas. Šių metų antrąjį ketvirtį tokie darbuotojai, kurie buvo prastovose ir gavo valstybės paramą, sudarė maždaug 4 proc. darbo jėgos. Tai

gana pastebimai ribojo nedarbo padidėjimą krizės pradžioje. Tokia valstybės praktika – remti darbo vietų išsaugojimą – buvo įprasta ir kitose Europos šalyse (pvz., visoje euro zonoje, kur ekonomikos nuosmukis buvo daug didesnis nei Lietuvoje, krizės pradžioje nedarbas nė kiek nepadidėjo daugiausia dėl valstybių vykdytos darbo rinką remiančios politikos). Vėliau, atsigauvant ekonominiam aktyvumui, Lietuvos darbo rinkos padėtis ėmė gerėti. Įvairių ekonominių veiklų padėtis labai skyrėsi (labiausiai nukentėjusiose veiklose, pavyzdžiui, apgyvendinimo ir maitinimo, dirbančiųjų tebebuvo gerokai sumažėję), tačiau bendras samdomųjų darbuotojų skaičius ėmė po truputį augti. Tačiau nedarbas Lietuvoje nesumažėjo, jis netgi padidėjo, tikėtina, dėl ieškantiesiems darbo atsiradusios paramos, kuri į aktyvių gyventojų gretas įtraukė ir tuos, kurie anksčiau darbo neieškojo.

Tolesnę ekonomikos raidą ir toliau daugiausia lems tebesitęsianti pandemija ir prisitaikymas prie jos. Antroji pandemijos banga jau yra stipriai įsibėgėjusi tiek Lietuvoje, tiek daugelyje kitų šalių. Kol kas vis dėlto manoma, kad ši banga turės mažesnę poveikį ekonominiam aktyvumui nei pirmoji. Tam įtakos gali turėti tai, kad įmonės ir dirbantieji dabar yra geriau pasirengę dirbti pandemijos sąlygomis, labiau pasirengę dirbti nuotoliniu būdu, labiau pasirengta darbui pamainomis. Kitaip nei per pirmąją pandemijos bangą, dabar daugelyje šalių nėra uždaromi vaikų darželiai, o ugdymas mokyklose vykdomas ne tik nuotoliniu būdu. Tai gerina darbo sąlygas dirbantiems tėvams. Daugelyje šalių kol kas įvedami mažesni įvairių ekonominių veiklų ribojimai, nei jie buvo įvesti pavasario mėnesiais. Šie veiksniai gali lemti tai, kad tiek Lietuvos, tiek pagrindinių prekybos partnerių ūkio aktyvumas 2020 m. pabaigoje sumažės, bet ne tiek daug, kiek jis krito antrąjį ketvirtį. Pagrindiniame makroekonominės raidos scenarijuje daroma prielaida, kad artimiausiu metu pandemine padėtis bus suvaldoma tik iš dalies. Taip pat tariama, kad jau trumpuoju laikotarpiu atsiras veiksmingas medicininis sprendimas, kuris gana sėkmingai bus įgyvendinamas iki maždaug 2022 m. pradžios. Tokios prielaidos reiškia tai, kad tiek Lietuvos, tiek pagrindinių prekybos partnerių ekonominis aktyvumas 2021 m. pradžioje dar bus gana vangus ir tik 2021 m. jis reikšmingiau atsigaus. Numatoma, kad pagal šį scenarijų Lietuvos realusis BVP, šiemet sumažėjęs 2,0, kitąmet paaugs 1,9 proc.

Prie ekonomikos atsigavimo turėtų prisidėti tiek vidaus paklausa, tiek eksportas. Nors artimiausiu laikotarpiu bus nemažai neapibrėžtumo, kuris ribos tiek gyventojų, tiek įmonių sprendimus dėl vartojimo ir investicijų, tačiau prognozuojama, kad vis dėlto vidaus paklausa jau ateinančiais metais turėtų didėti. Privatųjį vartojimą turėtų skatinti sukauptos santaupos, kurių pagausėjo tuo metu, kai gyventojams buvo sunku pirkti prekes ir paslaugas dėl virusologinės padėties keliamų rizikų, bei laisvinami judėjimo ribojimai. Kita vertus, artimiausiu metu iš esmės nepagerėsianti darbo rinkos padėtis privatųjį vartojimą gali varžyti. Sumažėjęs ekonominis aktyvumas šių metų pabaigoje ir kitų metų pradžioje, tikėtina, didins nedarbą, mažins užimtųjų skaičių ir ribos darbo užmokesčio kilimą. Todėl kitąmet gyventojų disponuojamosios pajamos turėtų didėti gerokai mažiau nei šiemet. Prasta vidaus ir tarptautinė ekonominė aplinka šių metų pabaigoje ir kitų metų pradžioje neigiamai veiks ir investicijas. Jos priklausys ne tik nuo besikeičiančių virusologinių perspektyvų, bet ir nuo įmonių finansinės padėties. Vis dėlto daroma prielaida, kad investicinius procesus turėtų gerokai paskatinti valdžios sektoriaus investicijos, kurios iš dalies bus finansuojamos naudojant ES paramos lėšas. Įvairūs valdžios sektoriaus sprendimai, didinantys investicijas, remiantys įmones ir gyventojus, turėtų nemenkai prisidėti prie ūkio aktyvumo (vertinama, kad šie sprendimai ekonomikos susitraukimo tempą šiemet sumažins apie 2,4, o kitąmet augimo tempą padidins apie 2,9 proc. p.). Ekonomikos atsigavimui ypač svarbus bus ir eksportas. Trumpuoju laikotarpiu eksportuojantysis sektorius gali patirti iššūkių, nes pagrindinę eksporto partnerę – euro zoną – pandemija paveikė itin stipriai, be to, laikomasi prielaidos, kad ES ir Jungtinei Karalystei nepavyks pasiekti susitarimo dėl palankesnių prekybos sąlygų. Tolesniu laikotarpiu vis dėlto tikimasi, kad Lietuvos ekonomikos augimo modelis vėl bus artimas tam, kuris vyravo prieš prasidedant krizei, kai vienas veržliausių ekonomikos sektorių buvo būtent eksportuojantysis sektorius.

Kitaip nei ekonominis aktyvumas, infliacija artimiausiais metais neturėtų didėti. Kainų pokyčiai, o ypač tų kainų, kurios labiausiai susijusios su vidaus ekonomine raida, paprastai įvyksta vėliau, nei pasikeičia ūkio padėtis. Pirmiausia į ekonominį aktyvumą reaguoja darbo rinka – gyventojų užimtumas, nedarbas, darbo užmokestis, o tik vėliau darbo sąnaudos paveikia ir kainas. Dėl šios priežasties kai kurių kainų kilimas, o konkrečiau – paslaugų – ne iš karto sumenko pablogėjus ekonominei padėčiai. Tik per metus paslaugų kainų augimas aiškiau sulėtėjo, o artimiausiu metu jis ir toliau turėtų mažėti. Kitaip nei

su vidaus ūkine raida susijusios kainos, žaliavų kainos gerokai greičiau reaguoja į pasaulio ekonominius pokyčius. Todėl energijos išteklių kainos šiemet krito daug ir itin staigiai, taip sumažindamos bendrąją infliaciją daugelyje šalių, taip pat ir Lietuvoje. Artimiausiais metais energijos žaliavų kainos neturėtų kristi tiek daug, o tai reiškia, kad jos nemažins infliacijos tiek, kiek mažino šiemet. Tad infliacijos sudedamųjų dalių raida, tikėtina, bus nevienoda, tačiau bendroji infliacija Lietuvoje prognozuojamu laikotarpiu neturėtų pastebimai keistis. Numatoma, kad tiek 2020 m., tiek 2021 m. bendroji infliacija sudarys apie 1 proc.

1 lentelė. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida – pagrindinis scenarijus

	2020 m. gruodžio mėn. prognozė ^a			2020 m. rugsėjo mėn. prognozė		
	2019	2020 ^b	2021 ^b	2019	2020 ^b	2021 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI	2,2	1,1	1,1	2,2	1,0	1,2
Bendrojo vidaus produkto defliatorius ^c	2,8	0,7	1,3	3,0	0,7	1,4
Darbo užmokestis ^d	8,8	7,0	2,2	8,8	6,8	3,1
Importo defliatorius ^c	-0,7	-5,5	1,0	-0,6	-5,5	1,3
Eksporto defliatorius ^c	0,8	-4,1	0,6	0,8	-4,1	0,8
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas ^c	4,3	-2,0	1,9	3,9	-2,0	3,1
Privačiojo vartojimo išlaidos ^c	3,4	-3,5	2,5	3,2	-2,4	3,9
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos ^c	0,1	0,3	0,2	0,7	0,3	0,3
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas ^c	6,2	-7,7	2,1	7,3	-7,7	6,4
Prekių ir paslaugų eksportas ^c	9,5	-3,8	4,2	9,6	-3,8	6,9
Prekių ir paslaugų importas ^c	6,3	-8,5	4,8	5,9	-6,1	8,4
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	6,3	8,7	9,3	6,3	8,8	8,1
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus) ^e	0,3	-1,6	-0,9	0,3	-1,5	0,6
Išorės sektorius (% , palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	5,3	9,3	8,8	5,4	7,6	6,6
Einamosios sąskaitos balansas	3,3	8,0	7,3	4,2	6,7	4,8
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	5,2	10,3	9,4	6,0	8,9	6,9

^a Makroekonominių rodiklių prognozės parengtos remiantis duomenimis ir informacija, paskelbta iki 2020 m. lapkričio 19 d.

^b Prognozė.

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

^d 2019 m. darbo užmokesčio augimo tempas neapima jo perskaičiavimo dėl įsigaliojusių mokesčių ir pensijų sistemų pakeitimų.

^e Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.

Susiklosčius kitokiai, nei numatoma pagrindiniame prognozių scenarijuje, virusologinei padėčiai ir galimai kitokiais tempais įgyvendinant medicininius sprendimus, makroekonominė raida galėtų skirtis nuo pirmiau aprašytos. Palankiajame makroekonominės raidos scenarijuje daroma prielaida, kad po pastaruoju metu vykusio blogėjimo pandemine padėtimi stabilizuojasi, o tuomet sėkmingai suvaldoma. Taip pat tariama, kad jau trumpuoju laikotarpiu atsiranda veiksmingas medicininis sprendimas, kuris gana sėkmingai įgyvendinamas iki maždaug 2021 m. pabaigos. Tokios prielaidos galėtų reikšti mažesnius gyventojų judėjimo ir įmonių veiklos apribojimus bei geresnę ekonominę perspektyvą jau trumpuoju laikotarpiu, taip pat stipresnį tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių ūkio aktyvumo atsigavimą 2021 m. Pagal šį scenarijų Lietuvos realusis BVP 2020 m. sumažėtų 1,4, o 2021 m. padidėtų 4,5 proc. Susiklosčius šiam scenarijui, Lietuvos ekonominė raida per kelerius metus sugrįžtų į tą trajektoriją, kuri buvo prognozuojama dar prieš prasidedant krizei. Kitaip sakant, ilgesniuojam laikotarpiu pandemijos poveikis ūkio aktyvumui būtų minimalus. Atšiauriajame makroekonominės raidos scenarijuje daroma prielaida, kad artimiausiu metu pandemine padėtimi bus suvaldoma gana ribotai, veiksmingas medicininis

sprendimas atsiras 2021 m. pirmąjį pusmetį ir jis pakankamai sėkmingai bus įgyvendinamas tik iki 2023 m. pradžios (pvz., dėl galimų logistikos problemų ar dėl nepakankamo visuomenės pritarimo medicininiam sprendimui). Esant tokiai padėčiai, gyventojų judėjimo ir įmonių veiklos apribojimai truktų ilgiau, tvyrotų didesnis neapibrėžtumas dėl tolesnės pandeminės ir ekonominės raidos. Ūkinis aktyvumas pradėtų atsigaivinti jau 2021 m., bet tik labai nedaug ir tik antrąjį pusmetį. Pagal šį scenarijų Lietuvos realusis BVP mažėtų tiek 2020 m., tiek 2021 m. – atitinkamai 2,7 ir 3,3 proc. Susiklosčius šiam scenarijui, pastebimai labiau blogėtų darbo rinkos padėtis, būtų stipriau sutrikdyti investiciniai procesai. Tai reikštų didesnius ūkio nuostolius ir ilgesniuojų laikotarpį.

2 lentelė. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida – alternatyvūs scenarijai

	2020 m. gruodžio mėn. palankusis scenarijus ^a			2020 m. gruodžio mėn. atšiaurusis scenarijus ^a		
	2019	2020 ^b	2021 ^b	2019	2020 ^b	2021 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI	2,2	1,1	1,4	2,2	1,0	0,8
Darbo užmokestis ^d	8,8	7,2	4,0	8,8	6,9	0,3
Ekonominis aktyvumas ir darbo rinka						
Bendrasis vidaus produktas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus) ^c	4,3	-1,4	4,5	4,3	-2,7	-3,3
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	6,3	8,3	7,3	6,3	9,0	11,9
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus) ^e	0,3	-1,3	0,9	0,3	-2,0	-3,4

^a Alternatyvūs scenarijai parengti remiantis duomenimis ir informacija, paskelbta iki 2020 m. lapkričio 19 d.

^b Prognozė.

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

^d 2019 m. darbo užmokesčio augimo tempas neapima jo perskaičiavimo dėl įsigaliojusių mokesčių ir pensijų sistemų pakeitimų.

^e Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.